

Jiří Haller: **Dar jazyka. Deset statí o češtině.** Vydali Jan Chromý a František Martinek. Praha: Herrmann & synové 2007. 248 s. ISBN 978–80–87054–06–2. 168 Kč

O Jiřím Hallerovi (1896–1971) se obecně ví, že to byl ten redaktor Naší řeči, co byl proti Pražskému lingvistickému kroužku (PLK). Co ale vlastně napsal, se však spíš neví a nezaujatá kritická analýza jeho díla absentuje (máme jen heslo v Lexikonu českých spisovatelů; srov. Blažíček 1993). Velmi záslužný ediční počin tak představuje recenzovaná kniha. Obsahuje výbor z Hallerových textů, zčásti těžko dostupných. Editoři jej rozdělili do tří částí. V prvním oddíle, nazvaném *K teorii jazykové kultury*, jsou texty k onomu tématu, v souvislosti s nímž je Hallerovo jméno nejčastěji zmiňováno. Najdeme zde teoretickou stať *Problém jazykové správnosti I–II* (s. 11–58), dva kratší texty *Strach před germanismy* (s. 59–62) a *O jazykovém brusičství* (s. 156–160) a obsáhlé i obsažné pojednání *Spisovný jazyk český* (s. 63–155) o péči o kulturu českého jazyka od počátku 19. století do současnosti, tj. do roku 1937. V oddíle *Z jazykových rozborů literárních děl* je otištěna recenze Nezvalovy Kroniky z konce tisíciletí (s. 161–174) a pojednání *O Jungmannově překladu Ataly* (s. 175–183), tedy dva z textů, které ve své době vzbudily negativní reakci členů PLK. Konečně v oddíle *Z výkladů stylistických a gramatických* nacházíme článek *Řeč přímá, nepřímá a polopřímá* (s. 184–207), mimo jiné ne nezajímavě se zamýšlející nad vznikem tzv. polopřímé řeči, dále pojednání *O vokalizaci předložek v nové češtině* (s. 208–218), řešící závažné, složité a stále málo vyjasněné téma, a kratší text *Ses, sis* (s. 219–222) o příklonce -s v druhé osobě singuláru. Myslím, že četba všech těchto textů je poučná, ať už jen jako svědectví o určité lingvistické metodě nebo i jako primární zdroj jazykových dat. Zvláště chvályhodné však po mém soudu je, že editoři také – nikoli bez námahy – sestavili Hallerovu bibliografii, která dosud chyběla (s. 223–244). Potěšený čtenář tohoto svazku pak odpustí i drobné vady na kráse (text o Jungmannovi je v obsahu mylně datován do r. 1931, což ztěžuje jeho identifikaci v bibliografii; polemika s Havránkem o tomto textu nebyla Hallerem uzavřena v roce 1936, jak se tvrdí na straně s. 9, ale v roce 1937; v bibliografii by možná bývalo lepší zkratky časopisů rozepsat: recenzent sice ví, co je LF, NŘ, ČMF, ELK a Oběžník KPČJ, ale někdo to třeba vědět nemusí; ap.).

Recenzovaný svazek vybízí k řadě širších úvah. Především je tu otázka jazykové kultury. V análech české lingvistiky je sice zaznamenáno slavné vítězství PLK nad Hallerem a spol. a není nedostatek textů i polemik k pražské teorii jazykové kultury, ale všechny zůstávají v „akademické“ rovině; skutečný vliv této teorie mimo lingvistickou komunitu se nezkoumal. Nutno ovšem říci, že totéž bohužel více či méně platí i obecněji o tom, co Albrecht (2007, 101) nazývá sociokulturním aspektem strukturalismu, tedy o vlivu strukturalistických jazykovědných koncepcí mimo profesionální lingvistiku.

Polemika mezi Hallerem a PLK nás také vede k obecnějšímu a myslím velmi zajímavému tématu, kterým je reflexe PLK za první republiky – jeho tehdejší recepce a působení mimo lingvistickou a literárněvědnou obec. Máme sice velmi cennou knihu Tomanovu (1995), ale to jsou skutečně spíše „lístky z alba“, jak píše sám autor. Potřebovali bychom soustavnou studii, jednak precizně rekonstruující relevantní události, jednak komplexně pojednávající relevantní témata, kterých je mnoho. Známa je kupříkladu pasáž z paměti Václava Černého (1992, 272–273), kde se členové PLK líčí jako svého druhu akademická mafie, obsazující univerzitní posty svými členy, a podobně se nověji Fidelius (2000) vyjadřuje o PLK málem jako o agentuře třetí internacionály. Jsou to názory jistě přehnané a sotva spravedlivé, nicméně zjevně pramení také z absence soustavného pojednání o těch věcech. Příkladový případ Černým tematizovaného vztahu PLK a akademických struktur představuje kontroverze kolem Jakobsonovy habilitace v Brně. Nedávno byly sice zveřejněny pramenné materiály o tom (Jakobson 2005, 143n.), ale hlubší analýzy jsme se zatím nedočkali. Jedním z těch, kdo tehdy vznesl své votum separatum, byl Antonín Beer (srov. Jakobson 2005, 147–153) a například právě jeho polemiku „z pravicových pozic“ lze sotva odbýt jen jako nesměřující k meritu věci, povrchně politizující či puristicko-nacionalistickou. Ve skutečnosti je to poučné svědectví o tom, že ne všichni

na začátku třicátých letech trpěli iluzemi o SSSR. Tím se ovšem dostáváme také k otázce vztahu PLK a tehdejší levice či radikální levice. I zde bychom místo selektující apologete nebo nerozlišujících útoků uvítali seriózní analýzu (že věci byly celkem zamotané, ukazuje například už jen to, že stalinista S. K. Neumann hájí v Přítomnosti „brusiče“ proti PLK, zatímco v Levé frontě se v souvislosti s činností Naší řeči píše o hitlerismu v jazykovědě). Takřikajíc protilehlý pól potom naopak představuje Mathesiovův aktivismus (srov. Mathesius 1944, Toman 1995). Jakkoli to může vypadat téměř svatokrádežně, přece jen se zde člověku nemůže nevybavit O'Sullivanova (2002) definice fašismu jako aktivistické politiky. Oprostíme-li se od pojmání fašismu jako nadávky nebo klacku na politické protivníky a budeme-li s ním pracovat jako s politologickým pojmem, pak je třeba říci, že by stálo zato prozkoumat, zda podobnost mezi O'Sullivanovou definicí a Mathesiovým aktivismem je náhodná nebo ne.

Konečně poznámka na záložce recenzovaného svazku, že v akademickém roce (jaká úleva, že editoři nenapsali „školním roce“, jak je na českých univerzitách dnes často komickým zvykem!) 1949/1950 Hallerovi „nebyla z příkazu tehdejšího děkana B. Havránka prodloužena smlouva a byl předčasně penzionován“, nám připomíná ještě jiné širší téma: poválečné osudy PLK a jejich představitelů. Kritická reflexe poválečné historie české lingvistiky obecně a pražské školy konkrétně bohužel stále představuje více méně tabuové téma.

Souhrnně řečeno, vydání knížky Hallerových textů je záslužné a inspirující; důležitých a napínavých témat, která se při její četbě vybavují, je mnoho. Vyslovujeme naději, že se jich někdo skutečně ujme, a prozatím děkujeme odvážným editorům.

Literatura

- Albrecht, J. 2007. *Europäischer Strukturalismus*. 3. vyd. Tübingen.
- Blažiček, P. 1993. Jiří Haller. In: *Lexikon české literatury*. 2/I. Ed. V. Forst. Praha, 50–51.
- Černý, V. 1992. *Paměti III (1945–1972)*. Brno.
- Fidelius, P. 2000. Dlouhé stíny péeelká. *Vesmír* 79, 435–437.
- Jakobson, R. 2005. *Formalistická škola a dnešní literární věda ruská, Brno 1935*. Ed. T. Glanc. Praha.
- Mathesius, V. 1944. *Možnosti, které čekají*. Praha.
- O'Sullivan, N. 2002. *Fašismus*. 2. vyd. Brno.
- Toman, J. 1995. *The Magic of a Common Language: Mathesius, Jakobson, Trubetzkoy and the Prague Linguistic Circle*. Cambridge (Mass.).

Bohumil Vykypěl

Neil Bermel: Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars. Berlin – New York: Mouton de Gruyter 2007. (Language, Power and Social Process. 17.) XII + 369 s. ISBN 978-3-11-018826-4. 34,95 euro jako paperback

Nežřídka se stává, že nějaké téma pojednají nejzajímavěji ti, kdo od něho mají určitý odstup. Autor knihy, na niž zde chci upozornit, takový odstup má: je americkým bohemistou působícím ve Velké Británii. A skutečně jeho práci o české pravopisném válčení lze vřele doporučit, najmě pak pravopisným válečníkům.

V první kapitole (*Orthographic reform and language planning*, s. 1–33) se vymezuje pojmový i věcný prostor, v němž se autor bude pohybovat. Píše se o kontextech jazykového plánování, o používané terminologii (co je to vlastně pravopis, standard, reforma atd.), o komponentech pravopisných reform (účastníci, záměry, podmínky, prostředky, procesy, výsledky), o motivacích pro jazyková plánování, o vztahu mezi jazykem a ideologií jako souborem názorů o světě (ideologie o jazyku, tj. náhled, čím a nač jazyk je; nejazyková ideologie jako vliv různých nacionalismů; jazyková ideologie jako postoj k stratifikaci jazyka, pohybuující se na osách čistost vs. lidovost,